

The Effects of Corona as an Example of Cairo's Power from the Perspective of Iran, French and International Sale of Goods Convention 1980

Behzad Mohammadhasanzadeh¹, Adel Abbasi^{2*}, Babak Mohammadrezapour³

1. PhD Student of Department of Law, Faculty of Humanities, Urmia Branch, Islamic Azad University, Urmia, Iran.

2. Assistant Professor, Department of Law, Faculty of Humanities, Urmia Branch, Islamic Azad University, Urmia, Iran.

3. Assistant Professor, Department of Law, Faculty of Humanities, Urmia Branch, Islamic Azad University, Urmia, Iran.

ARTICLE INFORMATION

Article Type: Original Research

Pages: 237-252

Article history:

Received: 6 Sep 2023

Edition: 18 Nov 2023

Accepted: 11 Jan 2021

Published online: 1 May 2024

Keywords:

Cairo Authority, suspension of contract, collapse of obligations, 1980 Vienna Convention, Corona.

Corresponding Author:

Adel Abbasi

Address:

Iran, Urmia, Islamic Azad University, Urmia Branch, Faculty of Humanities, Department of Law.

Orchid Code:

Tel:

09141931157

Email:

Adelabbasi165@gmail.com

ABSTRACT

Background and Aims: In addition to affecting the health sector, Corona had many legal effects. The purpose of this article is to examine the application of the effects of the Corona outbreak as an example of the Cairo power from the perspective of Iranian, French and Vienna Convention 1980.

Materials and Methods: The research method is descriptive and analytical and this research is theoretical.

Ethical Considerations: In all stages of writing the present research, while respecting the originality of the texts, honesty and trustworthiness have been observed.

Findings: From the point of view of Iranian law, if the occurrence of corona is permanent, it has caused the forced dissolution of the contract and its effect is only looking to the future. If it is impossible to get rid of Corona, the power of Cairo will be realized. But it does not consider the element of being exhausting or unavoidable as the proof of Cairo. Also, from the point of view of all three mentioned systems, the permanence of the corona will cause the obligation to fall.

Conclusion: In all three legal systems, if the non-fulfillment of the obligation is due to the authority of Cairo, the obligee will be exempted from paying damages. Of course, in the judicial system of Iran and France, the fulfillment of the conditions of Cairo in the situation of the spread of Corona will be with judicial authority.

Cite this article as:

Mohammadhasanzadeh B, Abbasi A, Mohammadrezapour B. The effects of Corona as an Example of Cairo's Power from the Perspective of Iran, French and International Sale of Goods Convention 1980. *Economic Jurisprudence Studies*. 2024.

آثار کرونا به عنوان قوه قاهره از منظر حقوق ایران، فرانسه و کنوانسیون بیع بین المللی کالا

بهزاد محمدحسن زاده^۱، عادل عباسی^{۲*}، بابک محمدرضاپور^۳

۱. دانشجوی دکتری، گروه حقوق، دانشکده علوم انسانی، واحد ارومیه، دانشگاه آزاد اسلامی، ارومیه، ایران.
۲. استادیار، گروه حقوق، دانشکده علوم انسانی، واحد ارومیه، دانشگاه آزاد اسلامی، ارومیه، ایران.
۳. استادیار، گروه حقوق، دانشکده علوم انسانی، واحد ارومیه، دانشگاه آزاد اسلامی، ارومیه، ایران.

چکیده

زمینه و هدف: کرونا علاوه بر تأثیرگذاری بر حوزه بهداشت و سلامت، آثار حقوقی متعددی به دنبال داشت. هدف مقاله حاضر بررسی تطبیق آثار حدوث کرونا به عنوان مصداق قوه قاهره از منظر حقوق ایران، فرانسه و کنوانسیون وین ۱۹۸۰ است.

مواد و روش‌ها: روش تحقیق به صورت توصیفی تحلیلی و این تحقیق از نوع نظری می باشد و در گردآوری داده‌ها از روش کتابخانه‌ای استفاده شده است.

ملاحظات اخلاقی: در تمام مراحل نگارش پژوهش حاضر، ضمن رعایت اصالت متون، صداقت و امانت‌داری رعایت شده است.

یافته‌ها: از نگاه حقوق ایران اگر حدوث کرونا دائمی باشد، موجب انحلال قهری عقد شده و اثر آن نیز صرفاً ناظر به آینده است. از این لحاظ با حقوق فرانسه و کنوانسیون وین ۱۹۸۰، اشتراک نظر دارد با این تفاوت که حقوق فرانسه سخت‌گیرانه عمل کرده و اگر دفع کرونا غیر ممکن باشد، قوه قاهره محقق می‌گردد. ولی عنصر طاقت‌فرسا بودن یا غیر قابل احتراز بودن را عامل ثبوت قاهره محسوب نمی‌کند. هم‌چنین از نگاه هر سه سیستم مزبور، دائمی بودن کرونا موجب سقوط تعهد خواهد شد؛ ولی در صورتی که کرونا موقتی باشد، موجب تعلیق قرارداد می‌گردد. هرچند که از منظر کنوانسیون، مفاد مقررات مندرج در قرارداد، در این باره تعیین‌کننده خواهد بود.

نتیجه: در هر سه نظام حقوقی، اگر عدم ایفای تعهد به واسطه قوه قاهره باشد، متعهد از پرداخت خسارت معاف خواهد بود. البته در نظام قضایی ایران و فرانسه احراز تحقق شرایط قاهره در وضعیت شیوع کرونا با مرجع قضایی خواهد بود.

اطلاعات مقاله

نوع مقاله: پژوهشی

صفحات: ۲۳۷-۲۵۲

سابقه مقاله:

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۶/۱۵

تاریخ اصلاح: ۱۴۰۲/۰۸/۲۷

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۱۰/۲۱

تاریخ انتشار: ۱۴۰۳/۰۲/۱۲

واژگان کلیدی:

قوه قاهره، تعلیق قرارداد، سقوط تعهدات، کنوانسیون وین ۱۹۸۰، کرونا.

نویسنده مسئول:

عادل عباسی

آدرس پستی:

دانشکده علوم انسانی، واحد ارومیه، دانشگاه آزاد اسلامی، ارومیه، ایران گروه حقوق.

کد ارکید:

تلفن:

۰۹۱۴۱۹۳۱۱۵۷

پست الکترونیک:

Adelabbasi165@gmail.com

۱. مقدمه

در نظام‌های حقوقی دنیا، یکی از قواعد تاثیرگذار در تداوم حیات قراردادهای و تعهدات اطراف آنها، «فورس‌ماژور» است که در زبان فارسی با عنوان «قوه قاهره» یا «قوه قهریه» شناخته می‌شود. این قاعده نخستین بار در «کد ناپلئون» یعنی «قانون مدنی فرانسه»، مصطلح شده و بعد از آن روند تکاملی خود را پیموده و در سیستم حقوقی کشورها جایگاه ویژه‌ای یافته است (اسماعیلی، ۱۳۸۱، ۱۹).

اصولاً حقوق دانان، قوه قاهره را حادثه‌ای خارجی می‌دانند که به‌طور غیر عادی، غیر قابل پیش‌بینی، غیر قابل دفع و خارج از شیء زیانبار باشد (مازو، ۲۰۱۸، ۴۶۵). حادثه‌ای که به خواننده ظاهری و اشیایی که او پاسخ‌گوی آنها است، قابل انتساب نبوده و موجب معافیت کامل یا جزئی وی از مسئولیت خواهد بود (جورداین، ۲۰۱۳، ۲). با این حال حقوق فعلی علت خارجی را بسیار مضیق تفسیر می‌کند تا جایی که معتقدند اگر علت خارجی، خصوصیات کامل قوه قاهره را داشته باشد، خواننده کاملاً معاف است و در غیر این صورت، هیچ معافیته‌ای در بین نخواهد بود (سراتیر، ۲۰۱۵، ۱۵۹). بنابراین و به استثنای برخی موارد، هم در حقوق داخلی و هم در کنوانسیون‌های بین‌المللی، نظام همه یا هیچ برقرار است. به این معنا که یا شرایط قوه قاهره وجود داشته و خواننده به کلی از مسئولیت معاف است و یا اینکه شرایط کامل نیست و مسئولیت به‌طور کامل بر عهده خواننده مستقر می‌گردد.

از جمله مصادیق قوه قاهره، شیوع بحران بیماری کرونا در سه سال اخیر است که سلامت عمومی را در گستره جهانی درگیر کرده و ایفای تعهدات حقوقی را با چالش‌های جدی مواجه ساخته و در

محافل حقوقی و قضایی این پرسش اساسی را مطرح کرده است که «آیا شرایط حاصل از کرونا، می‌تواند مصداق قوه قاهره محسوب شده و جوازی برای عدم ایفای تعهدات برای متعهد گردد؟ علی-رغم بدهت اولیه موضوع، با تدقیق در فروض مختلف، حکم به احراز قوه قاهره به‌نحو اطلاق یا عدم آن صحیح نیست و بررسی‌های کارشناسانه برای احراز شرایط قوه قاهره در هر موردی ضرورت دارد» (جوهری محمدی، ۱۴۰۰، ۱۶۲).

در خصوص ابعاد حقوقی کروناویروس پژوهش‌های متعددی انجام شده است. سیدعلی جوهری (۱۴۰۰) در مقاله‌ای به بررسی ایجاد مسئولیت مدنی از سرایت بیماری کرونا پرداخته است. علی ولی‌پور، احسان مرصوصی و محسن اسماعیلی (۱۴۰۰) نیز در مقاله‌ای، مسئولیت مدنی دولت در خسارات ناشی از بیماری کرونا در برابر شهروندان در حقوق ایران و فقه امامیه را مورد بررسی قرار داده‌اند. هم‌چنین رسول ملکوتی (۱۴۰۱) در مقاله‌ای، تأثیر کرونا ویروس بر مسئولیت مدنی متعهدین را بررسی کرده است. تمایز و نوآوری مقاله حاضر نسبت به پژوهش‌های انجام‌شده این است که در این مقاله آثار حدوث کرونا به‌عنوان مصداق قوه قاهره از منظر حقوق ایران، فرانسه و کنوانسیون بیع بین‌المللی کالا ۱۹۸۰ مورد بررسی قرار می‌گیرد. هدف مقاله پیش‌رو بررسی این سؤال است که آثار حدوث کرونا به‌عنوان مصداق قوه قاهره از منظر حقوق ایران، فرانسه و کنوانسیون بیع بین‌المللی کالا ۱۹۸۰ چیست؟ فرضیه مقاله نیز بدین شکل قابل طرح است که حدوث کرونا چون غیر قابل پیش‌بینی، اجتناب‌ناپذیر و ناشی از یک حادثه یا علت خارجی است، هم در حقوق ایران و فرانسه و هم در کنوانسیون بین‌المللی کالا به‌عنوان یک قوه قاهر

مفاد مقررات مندرج در قرارداد، در این‌باره تعیین‌کننده خواهد بود.

۵. بحث

۵-۱. تأثیر طولانی بودن شیوع کرونا بر قرارداد

در این قسمت به بررسی تأثیر طولانی بودن شیوع کرونا بر قرارداد پرداخته می‌شود.

۵-۱-۱. تأثیر طولانی بودن شیوع کرونا بر قرارداد در حقوق ایران

در حقوق ایران در صورت بروز قوه قاهره، از جمله شیوع کرونا، برخی کنار نهادن «اصل لزوم پایبندی و عمل به پیمان‌ها» را پذیرفته‌اند و به حق معتقدند «نباید افراد را ملزم به انجام تعهدی کرد که ناخواسته و ناگهانی با مانع بزرگی روبه‌رو شده و از حوزه توان و امکان او خارج گردیده است» (مهمان‌نوازان، ۱۳۸۸، ۲۳).

بر این اساس «حدوث دائمی عارضه کرونا، که موجب انحلال قهری عقد است، باعث از بین رفتن قرارداد از زمان شیوع کرونا است و نسبت به عقد و آثار آن در زمان قبل از وقوع تأثیری ندارد» (صفری، ۱۳۸۸، ۱۰۲). کاتوزیان در این خصوص معتقد است: «گرچه این قاعده در هیچ متنی به‌صراحت نیامده است؛ ولی از مواد گوناگون و پراکنده در قانون مدنی به‌خوبی استنباط می‌شود» (کاتوزیان، ۱۳۷۴، ۳۲۸). برای نمونه مواد زیر در قانون مدنی حاکی از پذیرش قاعده مذکور به‌عنوان یک اصل است و گرنه خصوصیتی در مصادیق آن مواد (اجاره، بیع وهبه) وجود ندارد: طبق مفاد ماده ۴۸۳ قانون مدنی: «اگر در مدت اجاره عین مستاجر به واسطه حادثه‌ای کلاً یا بعضاً تلف شود، از زمان تلف نسبت به مقدار تلف‌شده منفسخ می‌شود». ماده ۴۹۶

می‌تواند تلقی شود. به‌منظور بررسی سؤال مورد اشاره ابتدا تأثیر دائمی بودن کرونا بر قرارداد و سپس تأثیر موقتی بودن آن بر قرارداد، تحلیل می‌گردد و در ادامه، به بررسی تأثیر شیوع کرونا بر تعهدات و مسئولیت طرفین پرداخته می‌شود که در آن ابتدا موضوع سقوط تعهدات و سپس مقوله معافیت از پرداخت خسارت به بحث گذاشته شده و سرانجام با نتیجه‌گیری پایان می‌یابد.

۲. مواد و روش‌ها

روش تحقیق به‌صورت توصیفی تحلیلی و این تحقیق از نوع نظری می‌باشد. روشی که برای جمع‌آوری اطلاعات استفاده شده است، کتاب-خانه‌ای است و با مراجعه به کتب، مقالات و اسناد بین‌المللی و داخلی صورت گرفته است.

۳. ملاحظات اخلاقی

در تمام مراحل نگارش پژوهش حاضر، ضمن رعایت اصالت متون، صداقت و امانت‌داری رعایت شده است.

۴. یافته‌ها

از نگاه حقوق ایران اگر حدوث کرونا دائمی باشد، موجب انحلال قهری عقد شده و اثر آن نیز صرفاً ناظر به آینده است از این لحاظ با حقوق فرانسه و کنوانسیون وین ۱۹۸۰، اشتراک نظر دارد با این تفاوت که حقوق فرانسه سخت‌گیرانه عمل کرده و اگر دفع کرونا غیر ممکن باشد قوه قاهره محقق می‌گردد. ولی عنصر طاق‌فرسا بودن یا غیر قابل احتراز بودن را عامل ثبوت قاهره محسوب نمی‌کند. هم‌چنین از نگاه هر سه سیستم مزبور، دائمی بودن کرونا موجب سقوط تعهد خواهد شد؛ ولی در صورتی که کرونا موقتی باشد موجب تعلیق قرارداد می‌گردد. هرچند که از منظر کنوانسیون،

شیوع بیماری، در مدت طولانی مانع از انجام تعهدات قراردادی شده و متعهد با وجود چنین شرایطی توان اجرای تعهدات قراردادی را نداشته است. نکته اساسی این است که باید با بررسی قضایی مشخص شود، عدم انجام تعهدات قراردادی در نتیجه پاندومی کرونا بوده است.

۵-۱-۲. تأثیر طولانی بودن شیوع کرونا بر قرارداد در حقوق فرانسه

از حقوق فرانسه نیز چنین استنباط می‌شود در صورتی که شیوع کرونا عدم امکان دائمی اجرای قرارداد را در پی داشته باشد، موجب انحلال قرارداد خواهد شد (ماده ۱۱۴۸ قانون مدنی فرانسه) ولی آنچه که در حقوق فرانسه قابل تأمل است این است که مطابق ماده ۱۱۳۴ و قاعده اساسی در حقوق فرانسه اصل لزوم قراردادها و پای‌بندی طرفین به عهد و پیمان است، بنابراین قانون و رویه قضایی فرانسه در پذیرش وجه دائمی بودن قوه قاهره بسیار سخت‌گیرانه عمل می‌کند (جورداین، ۲۰۱۳، ۶). تا جایی که در یک رأی، کمانه کردن ساچمه سربی را به دلیل امکان پیش‌بینی، از مصادیق قوه قاهره ندانسته‌اند (مازو، ۲۰۱۸، ۳۱۷). تمایل رویه قضایی فرانسه بیشتر بر آن است که ممکن است پیش‌بینی رویداد، در الزامات خارج از قرارداد توانایی اجتناب از آن را فراهم سازد. بنابراین اساساً غیر قابل پیش‌بینی بودن جزء شروط اساسی قوه قاهره نمی‌باشد و موجب سقوط قرارداد نمی‌شود (جورداین، ۲۰۱۴، ۳۱۷). هم‌چنین حقوق‌دانان فرانسه بر معیار «غیر قابل دفع» بودن نیز به‌عنوان یکی از ویژگی‌ها و شرایط قوه قاهره خدشه وارد کرده‌اند و آنان بین دو اصطلاح «غیرقابل احتراز» و «غیر قابل مقاومت»، تفاوت‌هایی قائل شده‌اند و در اینجا اگر برای مرجع قضایی غیر قابل احتراز بودن حادثه کرونا محرز

همان قانون تأکید می‌کند که «عقد اجاره به واسطه تلف شدن عین مستأجره از تاریخ تلف باطل می‌شود.» در ماده ۳۸۷ قانون مدنی (تلف مبیع پیش از تسلیم به خریدار) نیز این اعتقاد وجود دارد که «بیع نسبت به آینده منفسخ می‌شود و مبیع در فاصله میان عقد و تلف از آن خریدار است» (امامی، ۱۳۶۶، ج ۱، ۴۶۲). «در هر حال از منظر حقوق ایران در صورتی که شیوع کرونا، عدم امکان دائمی اجرای قرارداد را به دنبال داشته باشد، موجب انحلال قرارداد و سقوط تعهد خواهد شد. در این صورت کرونا موجب برائت متعهد و معافیت (معدوریت) او از مسئولیت است و متعهده نمی‌تواند به علت عدم اجرای قرارداد، مطالبه خسارت کند. در متون فقهی نیز قاعده، بَطْلَانُ كُلِّ عَقْدٍ بِتَعَدُّرِ الْوَفَاءِ بِمَضْمُونِهِ مطرح گردیده که به موجب این قاعده هر عقدی که وفا به مضمون آن معتذر باشد، باطل است. مطابق این قاعده، وقتی متعاقدین و متعاملین پس از انعقاد عقدی، به سببی نتوانند به مفاد آن وفا کنند، آن عقد به علت تعذر و عدم امکان وفا به عهد، باطل می‌شود» (محقق داماد، ۱۳۸۵، ج ۱، ۹۱).

طبق قانون مدنی، ایران می‌تواند کرونا را از مصادیق فورس‌ماژور یا قوه قاهره دانست. زیرا کرونا غیر قابل پیش‌بینی، غیر قابل اجتناب و ناشی از یک حادثه یا علت خارجی است و به عبارتی هر سه شرط لازم برای فورس‌ماژور دانستن آن وجود دارد. در واقع، به استناد مواد ۲۲۷ و ۲۲۹ قانون مدنی می‌تواند کرونا را از مصادیق فورس‌ماژور یا قوه قاهره دانست. چراکه کرونا غیرقابل پیش‌بینی غیرقابل اجتناب و ناشی از یک حادثه یا علت خارجی است و به عبارتی، طبق قانون مدنی ایران، هر سه شرط لازم برای فورس‌ماژور دانستن آن وجود دارد. اما این امر در جایی است که با بررسی قضایی مشخص شود

برای تشریح آثار کرونا بر قراردادهای موضوع کنوانسیون بیع بین‌المللی کالا ۱۹۸۰ وین، لازم است که به ماده ۷۹ این کنوانسیون توجه شود. بر اساس این ماده: «۱- طرفی که هر یک از تعهدات خود را ایفا نکرده، چنانچه ثابت نماید که این عدم ایفا به واسطه بروز حادثه‌ای خارج از اقتدار او روی داده، و نیز ثابت کند که عرفاً نمی‌توان از او انتظار داشت که در زمان انعقاد قرارداد، آن حادثه را ملحوظ داشته یا از آن یا آثار آن اجتناب نموده یا آن‌ها را دفع نماید، مسئول نخواهد بود.

۲- اگر قصور طرف، ناشی از قصور شخص ثالثی باشد که برای اجرای تمام یا قسمتی از قرارداد او را به‌کار گرفته بوده، طرف مزبور تنها در صورتی معاف می‌باشد که:

الف) به‌موجب بند پیشین از مسئولیت معاف باشد.

ب) متصدی انجام تعهد از جانب او نیز، در صورت اعمال مقررات بند قبل، از مسئولیت مبرا می‌باشد.

۳- معافیت مقرر در این ماده، ظرف مدتی که حادثه جریان دارد واجد اثر خواهد بود.

۴- طرفی که در اجرای تعهد خود قصور می‌ورزد، مکلف است وقوع حادثه و آثار آن را بر توانایی خود در اجرای قرارداد به اطلاع طرف دیگر برساند، چنانچه اخطار وی، ظرف مدت متعارفی پس از این که به حادثه وقوف یافته یا می‌بایست وقوف می‌یافته، به طرف دیگر واصل نشود، طرف قاصر مسئول خسارات ناشی از عدم وصول خواهد بود.

۵- هیچ یک از مندرجات این ماده مانع طرفین از اعمال هر نوع حق -غیر از مطالبه خسارت موضوع این کنوانسیون- نخواهد بود».

با ملاحظه در ماده ۷۹ کنوانسیون در می‌یابیم که به تصریح قسمت اخیر بند یک چنانچه شرایط مقرر

باشد، موجب انحلال قرارداد و سقوط تعهدات نخواهد شد (آنتونمت‌آی، ۲۰۱۵، ۱۴۸؛ مازو، ۲۰۱۸، ۵۵۱). در مجموع از نگاه حقوق فرانسه در موارد زیر حدوث کرونا موجب انحلال قرارداد نخواهد شد.

۱- در مواردی که متعهد به‌موجب قرارداد، خطرات ناشی از کرونا را پذیرفته باشد.

۲- در مواردی که قبل از بروز عارضه کرونا، موعد ایفای تعهد فرا رسیده و متعهدله نیز اجرای آن را از متعهد، مطالبه کرده باشد (بند ۲ ماده ۱۱۳۸ قانون مدنی فرانسه).

۳- در مواردی که عدم امکان اجرا جزئی است و فقط شامل بعضی از تعهدات ناشی از قرارداد می‌باشد.

۴- کرونا علت تامه نباشد و تقصیر متعهد نیز یکی از اسباب و علل خسارت باشد.

۵- شیوع کرونا ناشی از تقصیر متعهد باشد (کربونیر، ۲۰۱۷، ۴۱۱). حقوق فرانسه در موارد مزبور با حقوق ایران مشابه است. حقوق کشور فرانسه فورس‌ماژور را به‌عنوان عذر رافع مسئولیت به رسمیت شناخته و به حقوق بین‌الملل معرفی نموده است. در حقوق خصوصی فرانسه، این اصطلاح نقش خود را در زمینه مسئولیت قراردادی ناشی از نقض تعهد بازی می‌نماید. با توجه به سنت رومی حقوق خصوصی فرانسه، متعهد تنها زمانی بابت تأخیر یا عدم انجام تعهد مسئول شناخته می‌شود که مسئولیت شخصی وجود داشته باشد که به‌طور معمول به‌صورت سهل‌انگاری از جانب وی است.

۵-۱-۳. تأثیر طولانی بودن شیوع کرونا بر قراردادهای در کنوانسیون بیع بین‌المللی کالا

بابت اجرای چند ماهه طرح فاصله‌گذاری اجتماعی در ایران به نهاد فورس‌ماژور متوسل شد و چه بسا نتوان با رعایت دیگر شرایط، آن را دشواری اجرای قرارداد دانست؛ این در حالی است که در قراردادهای کوتاه‌مدت از نوع وحدت مطلوب، به سبب بروز این شرایط، قرارداد منعقد منحل می‌شود. ۲) در صورت احراز فورس‌ماژور توسط قاضی رسیدگی‌کننده، بر اساس آنکه موجب انتفای دائمی موضوع قرارداد شود و یا مانع موقتی در اجرای قرارداد ایجاد کند، پاسخ متفاوت است و حسب مورد ممکن است انتفای تعهد و یا وفق مواد ۲۲۷ و ۲۲۹ قانون مدنی انتفای مسئولیت به جبران خسارت را در پی داشته باشد».

۵-۲-۲. تأثیر موقتی بودن کرونا بر قراردادها در حقوق فرانسه

«در حقوق فرانسه هرگاه بیماری‌های واگیردار مانند بروز کرونا که موجب عدم امکان اجرای تعهد شده موقت باشد، اثر آن تعلیق قرارداد است و پس از رفع مانع، قرارداد اثر خود را باز می‌یابد مشروط بر اینکه اجرای آن، فایده خود را حفظ کرده و منطبق با اراده طرفین باشد. تشخیص اینکه آیا بعد از انقضای مدت تعلیق، قرارداد فایده خود را حفظ کرده و اجرای آن با اراده طرفین سازگار است یا خیر، با دادگاه است و در صورتی که دادگاه تشخیص دهد که ماهیت قرارداد به کلی دگرگون شده و اجرای آن برخلاف اراده مشترک طرفین در زمان وقوع عقد است، حکم به انحلال آن خواهد داد. معمولاً در مورد قراردادهایی که جنگ اجرای آن‌ها را معلق کرده است، این مسئله پیش می‌آید و دادگاه باید ببیند آیا بعد از جنگ، قرارداد، فایده خود را حفظ کرده است یا خیر؟» (برنارد، ۲۰۱۹، ۱۴۳) این موضوع در خصوص کرونا نیز صادق خواهد بود.

در این ماده جمع آمده باشند، طرف متخلف «مسئول نخواهد بود» (فریتزه، ۲۰۱۶، ۱۳۳).

بنابراین، در صورت بروز مانع و اجتماع شرایط لازم برای تحقق فورس‌ماژور ناشی از شیوع کرونا، متعهد از مسئولیت مبرا است.

۵-۲. تأثیر موقتی بودن کرونا بر قراردادها

حال در زیر به اثر موقتی بودن کرونا بر قرارداد را از منظر حقوق ایران، فرانسه و کنوانسیون وین مورد کنکاش قرار می‌گیرد:

۵-۲-۱. تأثیر موقتی بودن کرونا بر قراردادها در حقوق ایران

از منظر حقوق ایران اگر اثر کرونا موقتی باشد؛ موجب تعلیق قرارداد خواهد شد و در حالت تعلیق قرارداد (به علت کرونا)، عدم مسئولیت متعهد نسبت به پرداخت خسارت از منطوق ماده ۲۲۹ و مفهوم ماده ۲۲۷ قانون مدنی استنباط می‌شود (فرحزادی، ۱۳۹۱، ۱۳۴). ماده ۱۵۷ قانون دریایی ایران در همین زمینه مقرر داشته است: «اگر فرمانده مجبور شود در ضمن مسافرت، کشتی را تعمیر کند، مستأجر موظف است به حد متعارف صبر کند». هم‌چنین ماده ۱۵۰ همان قانون می‌گوید: «در صورتی که کشتی نتواند به علت قوه قهریه از بندر خارج شود، قرارداد اجاره برای مدت متعارف به قوت خود باقی می‌ماند و خسارات ناشی از تأخیر در حرکت کشتی قابل مطالبه نخواهد بود». هر چند که قانون مدنی در این باره ساکت است ولی با توجه به توضیحات فوق و مواد مذکور، «سکوت قانون مدنی در این باره مشکلی به بار نمی‌آورد؛ خصوصاً، آنکه فقها نیز در فروع متعددی همین حکم را جاری ساخته‌اند» (صفایی، ۱۳۶۴، ۱۳۲-۱۳۳). در قراردادهای بلندمدت نمی‌توان

ویروس کرونا از حضور در محل کار امتناع کرده بود شرایط قوه قاهره را محقق دانست (خالدی، ۱۳۹۹، ۲۳). رویه قضایی فرانسه در مورد تلقی کروناویروس به‌عنوان فورس‌ماژور به‌درستی رأی داده است. شرایط فوق‌العاده سبب شده کارمندی که به جهت ارتباط با اشخاصی که تصور می‌شد مبتلا به کرونا هستند، نتواند در محل کارش حاضر شود. به نظر دادگاه، این شرایط که منجر به عدم حضور مشارالیه شده است همه شرایط فورس‌ماژور اعم از خارجی بودن، غیر قابل پیش‌بینی بودن و غیر قابل اجتناب بودن را دارد به‌علاوه تجهیزات برای برقراری ارتباط از طریق ویدئو کنفرانس که در جلسه وجود نداشته است در نتیجه تحقق فورس‌ماژور توجیه می‌شود.

۵-۲-۳. تأثیر موقتی بودن کرونا بر قراردادهای در کنوانسیون بیع بین‌المللی کالا ۱۹۸۰

از منظر کنوانسیون بیع بین‌المللی کالا نیز در صورتی که عدم امکان اجرای قرارداد موقتی باشد، شیوع کرونا موجب تعلیق قرارداد است؛ ولی پس از رفع مانع، قرارداد اثر قانونی خود را حفظ می‌کند (هانولد، ۲۰۱۹، ۱۷۳).

اصل (۳) ۷۹ از کنوانسیون بیع بین‌المللی (۱۹۸۰) وین) چنین مقرر می‌دارد: «استثنای مقرر در این اصل، در جریان دوره‌ای که مانع به قوت خود باقی است، محفوظ خواهد بود.» این همان مفاد تعلیق است (فریتز، ۲۰۱۶، ۱۵۲).

این که کرونا بر حسب مورد موجب انحلال یا تعلیق قرارداد می‌شود، فرضی است که مطابق با قواعد عمومی قراردادها است؛ اما در قراردادهای بازرگانی بین‌المللی موضوع تعلیق قرارداد بسیار نادر است و لذا کم اتفاق می‌افتد که مصادیق قوه قاهره به‌طور دفعی موجب انحلال قرارداد شود. امروزه، معمولاً در قراردادهای بین‌المللی به عوامل و شرایط (و از

به هر تقدیر، در صورت تعلیق قرارداد به‌علت شیوع کرونا، متعهد مسئول خسارات ناشی از عدم اجرا یا تأخیر در اجرا در مدت تعلیق نخواهد بود. به‌طور کلی یکی از آثار کرونا به‌عنوان مصداق فورس‌ماژور برائت و عدم مسئولیت متعهد است و در آنجا که قرارداد به‌علت شیوع کرونا اجرا نشده یا در اجرای آن تأخیری روی داده باشد، متعهدله نمی‌تواند بدین سبب مطالبه خسارت نماید (جورداین، ۲۰۱۴، ۳۰۱).

در مجموع در حقوق فرانسه، اگر دوام کرونا موقتی و گذرا باشد در خصوص سرنوشت قرارداد راه‌های زیر پیش‌بینی شده است.

۱. تعلیق یا تمدید قرارداد مادام که کرونا باقی است؛ یعنی در صورت تحقق قوه قاهره در خصوص کرونا، اجرای تعهد طرفین به حال تعلیق در می‌آید. پس از زوال کرونا طرفین قرارداد مکلف به ایفای تعهدات خویش می‌باشند. البته با شرایط و در مدت مقرر در قرارداد. بدیهی است که مدت اجرای قرارداد، از زمان زوال کرونا محاسبه خواهد شد (سراتیر، ۲۰۱۵، ۱۶۶).

۲. تعلیق موقت اجرای قرارداد و تعیین تکلیف آن پس از تعلیق؛ در صورت شیوع کرونا، اجرای تعهدات طرفین به مدت معینی به حالت تعلیق در می‌آید. پس از انقضای مدت مزبور، چنانچه حالت قوه قاهره هنوز باقی باشد، قرارداد منفسخ می‌گردد یا یکی از طرفین حق فسخ پیدا می‌کند (جورداین، ۲۰۱۴، ۴۱۱).

۳. انفساخ؛ فرض یا راه‌حل دیگر اینکه در صورت تداوم کرونا، قرارداد به‌خودی‌خود منفسخ می‌گردد. در حقوق فرانسه، این بیماری را از مصادیق قوه قاهره دانسته‌اند. دادگاه تجدید نظر فرانسه در مورد کارمندی که به‌دلیل ابتلا سایر کارمندان به

دیگر می‌تواند از انجام تعهد خود امتناع نماید. (۲) هرگاه یکی از طرفین معامله تعهد خود را انجام ندهد، طرف دیگر می‌تواند درخواست فسخ آن را بنماید. (۳) هرگاه قوه قاهره مانع انجام تعهد یک طرف گردد، طرف دیگر از انجام تعهد خود معاف خواهد بود (امامی، ۱۳۶۶، ج ۱، ۲۲۶-۲۲۵).

بنابراین بر اساس تئوری علت در عقود معوض، «چنانچه یک طرف به علت حدوث کرونا از تعهد رها شود، طرف دیگر هم از تعهد مربوط به خود خلاص می‌شود. بنابراین نه تنها نمی‌توان از طرف مقابل خواست که به تعهدات خود عمل کند، بلکه خطر و خسارت وارده به طرفی که تعهدش به وسیله حدوث کرونا منتفی شده است، بر عهده خود او می‌باشد و چنانچه اجرای متقابلی هم از جانب طرف مقابل صورت گرفته باشد وی مسئول جبران آن قسمت اجرا شده خواهد بود. بدیهی است که این نتیجه با فرض متخلف ندانستن متعهد در عدم انجام تعهد خود به واسطه حدوث کرونا نیز توجیه پذیر است» (نیکبخت، ۱۳۹۶، ۱۱۱).

اصولاً صرف استناد به حدوث کرونا یا محدودیت‌های ناشی از آن نمی‌تواند رافع مسئولیت متعهد در خصوص قراردادهایی که در دوره شیوع کرونا و اعلان محدودیت‌ها منعقد شده‌اند، باشد. چرا که قابلیت پیش‌بینی به‌عنوان یکی از لوازم تحقق قوه قاهره، در اینجا مفقود است و متعهد ملزم به ایفای تعهد و تأدیه خسارت احتمالی خواهد بود.

۵-۳-۱-۲. حقوق فرانسه

در قانون مدنی فرانسه بیان صریحی از نتیجه غیر ممکن شدن کامل اجرای قرارداد وجود ندارد. اما «مدلول موادی نظیر مواد ۱۷۲۲، ۱۷۲۴، ۱۷۸۸، ۱۷۹۰، ۱۸۶۷ این قانون حاکی است که متعهد از

جمله اصل قوه قاهره) که در تعیین تکلیف و سرنوشت قرارداد نقش دارند اشاره می‌شود و لذا باید به مفاد مقررات مندرج در آن مراجعه شود. در نتیجه، اگر اراده طرفین صریح باشد، مطابق آن عمل می‌شود؛ «در غیر این صورت باید اراده ضمنی آنان را از مفاد قرارداد و مطابق با اوضاع و احوال و عرف بازرگانی کشف نمود و سرنوشت قرارداد را معین کرد. اگر این هم ممکن نباشد، به قواعد عمومی قوه قاهره در حقوق حاکم بر قرارداد مراجعه می‌شود. لکن در اغلب قراردادها، قوه قاهره یادآوری شده و تکلیف قرارداد در فرض آن پیش‌بینی می‌شود» (لای، ۲۰۲۰، ۱۷۷).

۵-۳. تأثیر کرونا بر تعهدات طرفین

سقوط تعهد و معافیت متعهد از پرداخت خسارت مورد بررسی قرار می‌گیرد.

۵-۳-۱. سقوط تعهد

یکی از آثار شیوع کرونا بر تعهدات اطراف قرارداد، سقوط تعهد می‌باشد و این موضوع از منظر حقوق ایران و فرانسه و کنوانسیون وین ۱۹۸۰ مورد مذاقه قرار می‌گیرد.

۵-۳-۱-۱. حقوق ایران

از منظر نظام حقوقی ایران «در صورتی که شیوع کرونا عدم امکان دائمی اجرای قرارداد را در پی داشته باشد، موجب سقوط تعهد خواهد بود. در این صورت حدوث کرونا مطابق ماده ۲۲۹ قانون مدنی ایران موجب براءة متعهد و معافیت او از مسئولیت است و متعهدله نمی‌تواند به علت عدم اجرای قرارداد، مطالبه خسارت کند» صفایی، ۱۳۸۶، ج ۲، ۱۳۰). علت نقش عمده‌ای در قراردادهای معوض دارد که مهم‌ترین آن‌ها عبارت‌اند از: (۱) هرگاه یکی از طرفین معامله تعهد خود را انجام ندهد طرف

تعهدش خلاص می‌شود» (بری، ۲۰۱۸، ۲۹۵). «در این صورت مسئله خطر تلف (تئوری ریسک) و درازمدت مطرح می‌شود. پرسش این است که چه کسی مسئول خسارت‌های وارده بر اثر عدم انجام قرارداد به موجب شیوع کرونا بر طرفی است که در حالت کرونایی قرار گرفته است؟ به عبارت دیگر گرچه متعهد مسئول عدم اجرای تعهد خود نیست اما آیا می‌تواند اجرای متقابل را از طرف دیگر طلب کند؟ در حقوق فرانسه نیز پاسخ این سؤال با توسل به دکترین علت که حاکی از اصل وابستگی تعهدات طرف دیگر می‌باشد و منتفی شدن یکی انتفای دیگری را در پی دارد و چنانچه یک طرف به علت بروز کرونا از تعهد خودش رها شود طرف دیگر هم از تعهد مربوط به خود خلاص می‌شود» (کربونیر، ۲۰۱۷، ۱۸۱).

«در سیستم حقوقی فرانسه چنانچه منحل شدن قرارداد به موجب قانون یا توافق طرفین در قرارداد نباشد، به موجب ماده ۱۱۸۴ ق.م. فرانسه، لازم است که انحلال قرارداد با اثر عطف به ماسبق شونده یا تنها بر اثر فوری و نسبت به آینده، از دادگاه درخواست شود. دادگاه پس از احراز حدوث کرونا و تاثیر آن بر عدم امکان اجرای قرارداد تصمیم خواهد گرفت که نتیجه آن آیا تعلیق قرارداد است و یا انحلال و ابطال آن» (هرنی، ۲۰۱۷، ۵۰۷).

در قانون مدنی فرانسه، با مصادیق قوه قاهره از جمله حدوث کرونا به عنوان دفاعیه در مقابل مسئولیت جبران خسارت ناشی از عدم اجرا مورد تعهد برخوردار می‌شود و این پذیرش دفاع، لازمه‌اش سقوط تعهد است والا اگر تعهد ساقط نمی‌گشت هم‌چنان طرف مقابل در قرارداد باید پاسخ‌گوی خسارت وارده باشد (مازو، ۲۰۱۷، ۲۱۷).

با این نگرش است که دادگاه نیز به اجرای تعهدی که ایفای آن ناممکن است هیچ‌گاه حکم نخواند نمود. سؤالی که باید به پاسخ‌گویی آن پرداخت آنکه، از نگاه حقوق فرانسه، در خصوص تعهدات قراردادی، حدوث کرونا چگونه اثرگذار است؟ در این خصوص باید گفت که «اگر قرارداد یک طرفه (یعنی آنکه مدیون تعهدات، فقط یک طرف باشد که اصطلاحاً قرارداد تبرعی گفته می‌شود) حدوث کرونا باعث سقوط تعهد خواهد شد» (جورداین، ۲۰۱۳، ۱۵۹). اما در قراردادهای دو طرفه، اثر کرونا با نظریه‌ای تحت عنوان نظریه خطر مواجه خواهد شد. برای مثال در قرارداد بیع مال معین چنانچه مال به سبب حدوث کرونا قبل از تسلیم به مشتری تلف شود مشتری نسبت به پرداخت قیمت کالا مسئولیتی نخواهد داشت. و در بیع مال غیر معین (کلی) نیز مشتری نباید ثمن را پرداخت نماید» (برنارد، ۲۰۱۹، ۳۶۲).

فارس مازور واقعه‌ای است که خارج از کنترل متعهد بوده و باعث عدم اجرای تعهد می‌شود؛ به طوری که هیچ سهل‌انگاری را نمی‌توان اثبات نمود و مسئله نقض قرارداد از جانب متعهد منتفی است. و عسر و حرج ناشی از حادثه پیش‌بینی نشده و غیر قابل کنترل که امپرویز یون نامیده می‌شود، به عنوان عذری برای عدم انجام تعهد در تدوین قوانین موضوعه مدنی فرانسه گنجانده نشده؛ اما در قراردادهای دولتی به رسمیت شناخته شده است.

۵-۳-۱-۳. کنوانسیون بیع بین‌المللی کالا

۱۹۸۰

«در قراردادهای دو تعهدی که در آن‌ها تعهد یک طرف علت تعهد طرف دیگر است، هرگاه تعهد یک طرف به علت شیوع کرونا ساقط شود، تعهد طرف

دیگر نیز ساقط و قرارداد منحل خواهد شد. همبستگی تعهدات در قراردادهای مذکور، مستلزم این نتیجه است. بقای تعهد یکی از طرفین با وجود سقوط تعهد طرف دیگر به علت بروز و تداوم کرونا با ماهیت این گونه قراردادهای و اراده طرفین مابینت دارد و به هیچ وجه قابل دفاع نیست (چیه چنگ، ۲۰۲۰، ۳۱۱). شارحان کنوانسیون معتقدند که: بند ۵ ماده ۷۹ کنوانسیون در مورد آثار معافیت، قاعده‌ای را اعلام می‌کند که موجب اختلال در اصل می‌شود. در واقع، به نظر می‌رسد که کلمه «معافیت» و اولین کلمات بند ۱ ماده ۷۹ که می‌گوید: «طرفی که هر یک از تعهدات خود را ایفا نکرده است مسئول نخواهد بود...»، اینطور تعبیر می‌شود که طرفی که به وقوع حادثه استناد می‌کند، به طور کامل از ایفای تعهد معاف است. در حالی که بند ۵ خاطر نشان می‌سازد: «مقررات مندرج در این ماده مانع از آن نیست که طرف قرارداد به غیر از حق مطالبه خسارات به موجب این کنوانسیون، همه حقوق خود را اعمال کند». بی‌شک، تلاش‌های زیادی باید برای تفسیر کنوانسیون با بهره‌گیری از موارد عینی برای تعیین حد و مرز این مقررات که موجب سرگردانی بسیاری از مفسران شده‌اند، به عمل آید (لطفی‌زاده اظهر، ۱۳۹۵، ۹۲؛ هانولد، ۲۰۱۹، ۳۳۰). با وجود این، به نظر می‌رسد که در بعضی اوضاع و احوال، عدم اجرای کامل قرارداد به دلیل عدم انطباق ناشی از وقوع حادثه، موضوع ماده ۷۹ بتواند بنا به درخواست مشتری منتهی به تعمیر کالا گردد. در صورتی که چنین تعبیری، بر مبنای بند ۳ ماده ۴۶ از طرف مشتری قابل مطالبه و ممکن باشد. به عقیده برخی از مفسرین کنوانسیون (پی‌یر پلانتر، ۱۳۹۶، ۳۶۶-۳۶۵) «تعارض بندهای فوق بیشتر جنبه نظری دارد و آنچه واقعیت دارد این است که در صورت وقوع

فارس‌ماژور سایر طرق جبرانی (غیر از مطالبه خسارت) هم قابل استناد نیست. مثلاً در جایی که مبیع عین معین در اثر حادثه‌ای تلف شده باشد «اجرای عین قرارداد» امکان‌پذیر نیست. همچنین است وقتی که پرداخت ثمن به خاطر منع انتقال ارزش غیر ممکن شده باشد، دیگر طرق جبرانی مثل «جایگزین کردن» و «تعمیر» هم قابل توسل نیست و تنها راه جبران خسارت، فسخ است. بنابراین تعارض بندهای یک و پنج، آن‌طور که در ابتدا به نظر می‌رسد، جدی نیست» (جمعی از نویسندگان، ۱۳۷۴، ۱۴۲). البته این نظریه قابل انتقاد است؛ زیرا تحقق کرونا، به‌طور خودبخود، توسل به دیگر طرق جبرانی مثل اجرای عین قرارداد را نفی نمی‌کند در مواردی که مانع موقتی باشد متعهدله پس از رفع مانع می‌تواند اجرای عین تعهد را درخواست کند. این امر به وضوح از بند ۳ ماده ۷۹ کنوانسیون استفاده می‌شود که مطابق آن معافیت مقرر در این ماده ظرف مدتی که حادثه جریان دارد، واجد اثر خواهد بود» (هانولد، ۲۰۱۹، ۴۲۷). نکته جالب توجه در کنوانسیون در رابطه با تعذر اجرای قرارداد و معافیت از خسارت حاصل از نقض قرارداد، عدم استفاده از مفاهیم و عبارات حقوق داخلی در رابطه با مانعی است که سبب معافیت می‌شود؛ زیرا هدف کنوانسیون نزدیک کردن اصول و قواعد حقوقی و راه‌های حاکم بر روابط تجاری بین‌المللی و برداشتن تفاوت‌ها و تعارضات بوده است.

۵-۳-۲. معافیت متعهد از پرداخت خسارت

در این قسمت به بررسی معافیت متعهد از پرداخت خسارت پرداخته می‌شود.

۵-۳-۲-۱. حقوق ایران

قانون گذار ایران در مبحث «خسارات حاصله از عدم اجرای تعهد» در مواد ۲۲۷ و ۲۲۹ قانونی مدنی به مسئله معاذیر قراردادی پرداخته است. مطابق ماده ۲۲۷: «متخلف از انجام تعهد وقتی محکوم به تأدیة خسارت می شود که نتواند ثابت نماید که عدم انجام به واسطه علت خارجی بوده است که نمی توان به او مربوط نمود».

به موجب ماده ۲۲۹: «اگر متعهد به واسطه حادثه‌ای که دفع آن خارج از حیطة اقتدار اوست نتواند از عهده تعهد خود برآید محکوم به تأدیة خسارت نخواهد بود». این مواد که از قانون مدنی فرانسه اقتباس شده‌اند، دو شرط را برای فورس ماژور قید کرده‌اند که عبارت است از خارجی بودن و غیر قابل دفع بودن حادثه. اما نویسندگان و شارحین قانون مدنی شرط عدم پیش‌بینی را هم با استناد به جمله «نمی توان به او مربوط نمود» و با توجه به بند ۴ ماده ۱۱۳۲ قانون مدنی که صحبت از «حادثه غیر منتظره» می کند به شرایط فوق افزوده‌اند (صفایی، ۱۳۶۴، ۱۲۱).

به نظر می‌رسد که «قانون مدنی ایران، در همین رابطه در مواد ۲۲۷ و ۲۲۹ که بیانگر تأثیر فورس-ماژور (قوه قاهره) در حقوق ایران است و به طور کلی مربوط به موضوع خسارت‌ها می‌باشد، در مورد وضعیت قرارداد در چنین حالتی سکوت کامل اختیار کرده است. این دو ماده قانونی، در مبحثی تحت عنوان «در خسارات حاصله از عدم اجرای تعهدات» جای گرفته و تنها معترض همین مسئله هستند» (اسماعیلی، ۱۳۸۱، ۲۲۸). لازم به ذکر است که در حقوق ایران خسارت معمولاً به دو معنی به کار رفته است (جعفری لنگرودی، ۱۳۷۲، ۲۶۰).

الف: مالی که باید از طرف کسی که باعث ایراد ضرر مالی به دیگران شده به متضرر پرداخت گردد.

ب: زیان وارده شده.

پس خسارت هم به اصل زیان وارد شده اطلاق می‌گردد و هم به مالی که برای جبران این زیان بایستی به متضرر پرداخت شود. برای مثال، گفته‌اند کلمه خسارت در ماده ۲۲۶ قانون مدنی به معنای نخست است و در ماده ۲۲۱ به معنای دوم (امامی، ۱۳۶۶، ج ۱، ۲۳۹). خسارت ممکن است مربوط به مال باشد که آن را خسارت مادی گویند و نیز ممکن است عبارت از صدمات روحی و معنوی باشد که آن را خسارت معنوی می‌نامند. به عبارت دقیق‌تر، خسارت معنوی صدمه‌ای که حیثیت و آبروی شخص یا به عواطف و احساسات او وارد می‌شود. مثلاً اگر کسی عده‌ای را به نهار دعوت کند و رستوران طرف قرارداد از اجرای به موقع تعهد خودداری نماید، وی می‌تواند ادعای خسارت معنوی و تقاضای جبران آن را بنماید این مقصود از مواد ۱ و ۲ قانون مسئولیت مدنی مصوب ۱۳۳۹ به خوبی بر می‌آید (صفایی، ۱۳۸۶، ج ۲، ۲۱۲-۲۱۱). در هر حال بر اساس مادین ۲۲۷ و ۲۲۹ قانون مدنی حقوق ایران، تخلف از مفاد قرارداد همیشه مسئولیت‌آور است؛ مگر آنکه این تخلف به دلیل حادثه‌ای باشد که اوصاف و شرایط «قوه قاهره» را دارا باشد. در این صورت است که متخلف از پرداخت خسارت معاف (معذور) خواهد بود (مهمان‌نواز، ۱۳۸۸، ۱۲۵). در این باره ماده ۲۲۹ به صراحت گفته است: «اگر متعهد به واسطه حادثه‌ای که دفع آن خارج از حیطة اقتدار اوست نتواند از عهده تعهد خود برآید محکوم به تأدیة خسارت نخواهد بود». منطوق این ماده و مفهوم مخالف جمله شرطیة ماده قبلی چنان روشن است که جای هیچ‌گونه تردید در مورد اصل مسئله باقی نمی‌گذارد (جوهری محمدی، ۱۴۰۰، ۱۸۵).

قضایی فرانسه این دو واژه را به صورت مترادف نیز استعمال می‌کند (برنارد، ۲۰۱۴، ۳۴۱). با عنایت به قانون مدنی فرانسه، «خساراتی که متعهدله مستحق آن است به طور کلی، شامل زیانی است که متحمل شده و نیز شامل منفعتی است که از آن محروم شده است با رعایت استثنایها» (سراتیر، ۲۰۱۵، ۲۸۵).

هم چنین در حقوق فرانسه صریحاً به این نکته توجه داده شده است که: «متعهد صرفاً ضامن خساراتی است که در زمان قرارداد، پیش‌بینی شده‌اند یا قابل پیش‌بینی بوده‌اند؛ به شرطی که عدم اجرای تعهد ناشی از عمد و نیرنگ او نباشد» (آنتونمت آی، ۲۰۱۵، ۱۶۴). همان‌گونه کاملاً مشخص است خساراتی که بر اثر حدوث کرونا ایجاد شده است اگر به هنگام انعقاد قرارداد قابل پیش‌بینی بوده و یا پیش‌بینی شده است و شخص با علم به این مطلب اقدام به انعقاد قرارداد کرده، شامل قواعد فورس ماژور نشده و حق درخواست خسارت را نمی‌تواند داشته باشد (بری، ۲۰۱۸، ۳۲۲).

۵-۳-۲-۳. کنوانسیون بیع بین‌المللی کالا ۱۹۸۰

موضوع معافیت متعهد از پرداخت خسارت در کنوانسیون بیع بین‌المللی کالا با تفصیل بیشتری طرح شده است.

مطابق بند اول ماده ۷۹ کنوانسیون بیع بین‌المللی کالا مصوب ۱۹۸۰: «۱- طرفی که هر یک از تعهدات خود را ایفاء نکرده، چنانچه ثابت نماید که این عدم ایفاء به واسطه بروز حادثه‌ای خارج از اقتدار او روی داده، و نیز ثابت کند که عرفاً نمی‌توان از او انتظار داشت که در زمان انعقاد قرارداد، آن حادثه را ملحوظ داشته یا از آن یا آثار آن اجتناب نموده یا

در قراردادهایی که مباشرت متعهد، شرط باشد، هرگاه متعهد عالمانه خود را در معرض واگیری کرونا قرار بدهد، رکن غیر قابل اجتناب بودن زایل شده و متمسک معافیت متعهد نخواهد بود. هم-چنین محدودیت‌هایی محمل معافیت خواهد بود که در زمره قواعد آمره باشد؛ ولی اگر محدودیت‌های وضع‌شده، جنبه تکمیلی و ارشادی داشته باشد طوری که با وجود آن، متعهد قادر به انجام تعهدات خود باشد، توسل به قوه قاهره منتفی خواهد بود.

۵-۳-۲-۲. حقوق فرانسه

«قاعده اساسی حقوق قراردادها که در ماده ۱۱۳۴ قانون مدنی فرانسه متجلی شده است همانا اصل لزوم قراردادها و پایبندی به عهد و پیمان است. باید گفت در حقوق فرانسه خودداری از اجرای تعهد به دلیل حدوث مانع به‌راحتی پذیرفته نمی‌شود. اختیارات قاضی نیز در این خصوص محدود و محصور در چارچوب قانون موضوعه است. اصولاً قاضی نمی‌تواند حکم به اصلاح قرارداد یا عدم اجرای آن بدهد مگر اینکه قانون‌گذار صریحاً چنین اجازه‌ای را داده باشد. قاضی به هیچ‌وجه نمی‌تواند عبارات قرارداد را نادیده گرفته و راساً به انصاف استناد کند» (کربونیر، ۲۰۱۷، ۱۸۱).

با این وجود به‌موجب ماده ۱۱۴۸ قانون مدنی فرانسه: «چنانچه متعهد بواسطه قوه قاهره یا حادثه ناگهانی از تسلیم یا انجام آنچه که به عهده گرفته است بازماند، از جبران خسارت معاف خواهد بود.» برخی از نویسندگان میان دو عنوان فوق تفاوت گذرانده‌اند: حادثه ناگهانی امری درونی و مربوط به فعالیت متعهد و سازمان او بوده و حال آنکه قوه قاهره یک واقعه خارجی است نظیر سیل و زلزله، کرونا و جنگ، اما اغلب نویسندگان و نیز رویه

آن‌ها را دفع نماید، مسئول نخواهد بود. «چنان‌که از بند اول ماده ۷۹ بر می‌آید کنوانسیون تحقق سه شرط را برای مانع حادث شده لازم می‌شمارد؛ یعنی مانع مزبور برای سه شرط داشته باشد: ۱- خارج از اقتدار متعهد ۲- غیر قابل پیش‌بینی ۳- اجتناب‌ناپذیر. لازمه معافیت از جبران خسارت آن است که میان مانع و نقض قرارداد (عدم اجرا) رابطه سببیت وجود داشته باشد و جمع آمدن این سه شرط این رابطه را برقرار می‌کند» (فریتز، ۲۰۱۶، ۴۵۱).

«باید متذکر شد که این رابطه سببیت به نوع کالا هم بستگی دارد. اگر کالای موضوع قرارداد عین معین باشد حدوث مانع باید ناظر به همان کالا باشد. در مورد کلی در معین، معافیت زمانی قابل تصور است که مجموع کالای کلی در معین با مانع مواجه شود و چنانچه تنها ناظر به بخشی از آن باشد، در صورت امکان باید از قسمت باقیمانده تحویل داد. اگر کالا عین کلی باشد اصولاً معاف کردن فروشنده دشوار است، اما تصور آن غیر ممکن نیست. ممکن است فروشنده ثابت کند به واسطه بروز کرونا امکان تهیه مواد اولیه را برای تولید این گونه کالا نداشته است» (جمعی از نویسندگان، ۱۳۷۴، ۲۱۸).

نتیجه

در مقاله حاضر آثار حدوث کرونا در حقوق ایران و فرانسه و کنوانسیون بیع بین‌المللی کالا ۱۹۸۰ مورد مطالعه قرار گرفت. از نگاه حقوق ایران اگر بروز کرونا دائمی باشد موجب انحلال قهری عقد شده و اثر آن نیز عطف به ماسبق نمی‌شود و صرفاً ناظر به آینده است. در قانون مدنی ایران اصطلاح قوه قاهره یا فورس‌ماژور به‌طور صریح ذکر نشده است و تعریفی از آن نیز به‌عمل نیامده است. اما در

موارد مختلف قانون مدنی و سایر قوانین عباراتی وجود دارد که مترادف قوه قاهره بوده یا به‌طور تلویحی دلالت بر آن دارد. دو ماده اصلی که در قانون مدنی به بیان این موضوع می‌پردازند، مواد ۲۲۷ و ۲۲۹ قانون مدنی می‌باشند. ماده ۲۲۷ قانون مدنی از «علت خارجی» و ماده ۲۲۹ از «حادثه‌ای که دفع آن خارج از حیطه اقتدار متعهد است» سخن می‌گوید. حقوق فرانسه در این خصوص سخت‌گیرانه عمل می‌کند؛ طوری که دو اصطلاح غیرقابل احتراز بودن را از غیر قابل مقاومت و طاقت فرسا بودن را نیز از عدم امکان، جدا نموده است و صرفاً غیر ممکن بودن دفع کرونا است که قوه قاهره را محقق می‌سازد. کنوانسیون وین نیز به‌صراحت در بند ۱ ماده ۷۹ تحقق دائمی بودن حادثه را از موجبات انحلال قرارداد لحاظ کرده است. در صورتی که مدت کرونا موقتی باشد، از منظر حقوق ایران موجب تعلیق قرارداد می‌گردد ولی این امر نسبی بوده و نسبت به مورد معامله، میزان آن و مدت اجرای تعهد متفاوت خواهد بود و در حقوق فرانسه نیز موقتی بودن کرونا موجب تعلیق قرارداد است و پس از رفع مانع، قرارداد به حیات خود ادامه می‌دهد مشروط بر اینکه اجرای آن فایده خود را حفظ کرده و منطبق بر اراده طرفین باشد و تشخیص آن با دادگاه است. از نگاه کنوانسیون وین نیز موقتی بودن کرونا، موجب تعلیق قرارداد است ولی برای تعیین تکلیف و سرنوشت قرارداد باید مفاد مقررات مندرج در قرارداد مورد توجه قرار بگیرد.

در خصوص تأثیر حدوث کرونا، بر تعهدات طرفین نیز باید گفت از نگاه حقوق ایران در صورتی که شیوع کرونا عدم امکان دائمی اجرای قرارداد را در پی داشته باشد موجب سقوط تعهد خواهد بود؛ مگر اینکه متعهد خطرات ناشی از کرونا را پذیرفته باشد

شده‌اند، نمی‌توان بروز کرونا را محمل عدم ایفای تعهد قرار داد. البته در این فرض در حقوق فرانسه امکان استناد به نهاد هاردشیپ وجود دارد؛ ولی در حقوق ایران چنین ظرفیتی مفقود است.

هم‌چنین در هر سه نظام حقوقی بحث یا تعدد مطلوب نیز در دوره بروز کرونا مد نظر قرار می‌گیرد به این معنا که در تعهداتی که مطلوبیت آن‌ها به‌نحو وحدت است، امتناع بخشی از تعهد، موجب انحلال تمام آن خواهد شد؛ ولی در تعهداتی که مطلوبیت قابل تجزیه است، فقط تعهدات ممتنع، رفع می‌شود. سایر تعهدات لازم‌الایفا خواهد بود. البته برای آن بخش از تعهدات، متعهدله حق فسخ دارد. در نهایت قاضی باید شرایط حدوث قوه قاهره را با بروز کرونا احراز نماید و در صورت عدم احراز شرایط قوه قاهره، حکم به ایفای تعهدات و تأدیه خسارت-های احتمالی خواهد داد.

۷. سهم نویسندگان

همه نویسندگان در پژوهش حاضر به‌صورت برابر مشارکت داشته‌اند.

۸. تضاد منافع

در این پژوهش تضاد منافع وجود ندارد.

یا عدم امکان اجرای قرارداد جزئی باشد یا موعد ایفای تعهد قبل از بروز کرونا، رسیده باشد و متعهدله نیز اجرای آن را مطالبه کرده باشد یا کرونا علت ناقصه باشد. هم‌چنین از نگاه حقوق ایران، اگر عدم ایفای تعهد به واسطه شیوع کرونا باشد، متعهد از پرداخت خسارت معاف خواهد بود و این خسارت اعم از مادی، معنوی می‌باشد، البته در حقوق ایران خسارات ناشی از عدم‌النفع قابل مطالبه نیست. در حقوق فرانسه نیز چنانچه متعهد به واسطه بروز کرونا یا حادثه ناگهانی از تسلیم یا انجام آنچه که به‌عهده گرفته است، بازماند از جبران خسارت معاف خواهد بود. البته در حقوق فرانسه حدوث کرونا زمانی موجب معافیت متعهد از جبران خسارت خواهد بود که طرفین در هنگام انعقاد قرارداد، شرایط و اوضاع و احوالی را که از نظر ایشان حادثه پیش‌بینی نشده تلقی می‌شود به‌صراحت در قرارداد درج کرده باشند. البته در حقوق فرانسه برخلاف حقوق ایران در محاسبه خسارت، خسارت ناشی از عدم‌النفع نیز لحاظ می‌شود. در کنواسیون وین موضوع معافیت با تفصیل بیشتری طرح شده است.

در مجموع به نظر می‌رسد که احراز شرط خارجی بودن برای حدوث کرونا، از منظر حقوق ایران و فرانسه و کنواسیون دین با چالش خاصی روبه‌رو نیست. هم‌چنین عدم قابلیت دفع کرونا و اجتناب-ناپذیری آن نیز محرز است؛ ولی اگر برای متعهد تحت شرایطی خاص و امکاناتی که دارد ایفای تعهد میسر باشد، توسل به شرایط قوه قاهره حاصل از شیوع کرونا مسموع نخواهد بود؛ ولی شرط پیش‌بینی ناپذیری کرونا محل بحث است. بر این اساس قراردادهایی که قبل از حدوث کرونا منعقد شده‌اند و شرایط مستحدثه نیز در آن‌ها پیش‌بینی نشده باشد، رکن پیش‌بینی ناپذیری ثابت است؛ ولی قراردادهایی که در دوره شیوع کرونا منعقد

منابع

فارسی

فصلنامه مطالعات میان‌رشته‌ای فقه، شماره ۱، ۱۳۹۹.

- صفایی، حسین، دوره مقدماتی حقوق مدنی، جلد دوم، چاپ ششم، تهران، میزان، ۱۳۸۶.

- صفایی، سیدحسین، «قوه قاهره یا فورس‌ماژور»، مجله حقوقی دفتر خدمات حقوقی جمهوری اسلامی ایران، شماره ۳، ۱۳۶۴.

- صفری، ناهید، «مطالعه تطبیقی نظریه هاردشیب در اصول حقوق قراردادهای اروپایی (اصول یونیدروا-کنوانسیون بیع بین‌المللی و حقوق ایران)»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، قزوین، دانشگاه بین‌المللی امام خمینی، ۱۳۸۸.

- فرحزادی، علی‌اکبر، «تأثیر موانع خارجی بر تعهدات طرفین بیع بین‌المللی»، فصلنامه دیدگاه‌های حقوقی، شماره ۲۶، ۱۳۹۱.

- کاتوزیان، ناصر، دوره مقدماتی حقوق مدنی (اعمال حقوقی)، چاپ سوم، تهران، شرکت انتشار، ۱۳۷۴.

- لطفی‌زاده اظهار، وجیه‌الله، «مطالبه خسارت در کنوانسیون بیع بین‌المللی کالا»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، تهران، دانشگاه شهید بهشتی، ۱۳۹۵.

- محقق داماد، مصطفی، قواعد فقه (بخش مدنی)، جلد اول، چاپ سیزدهم، تهران، مرکز نشر علوم اسلامی، ۱۳۸۵.

- ملکوتی، رسول، «تأثیر کرونا ویروس بر مسئولیت مدنی متعهدین»، مجله تحقیقات حقوقی، سال چهارم، شماره ۶، ۱۴۰۱.

- اسماعیلی، محسن، قوه قاهره (مطالعه تطبیقی از حقوق اسلام و ایران - تصمیمات و آرای دیوان دآوری دعاوی ایران - ایالات متحده)، چاپ اول، تهران، انتشارات سروش، ۱۳۸۱.

- امامی، سیدحسن، حقوق مدنی، جلد اول و دوم، چاپ سوم، تهران، انتشارات اسلامی، ۱۳۶۶.

- پی‌یرپلانتر، ژان، «حقوق جدید متحدالشکل بیع بین‌المللی»، ترجمه ایرج صدیق، مجله حقوقی، شماره ۱۴، ۱۳۹۶.

- جعفری لنگرودی، محمدجعفر، ترمینولوژی حقوق، چاپ ششم، تهران، انتشارات گنج دانش، ۱۳۷۲.

- جمعی از نویسندگان، تفسیری بر حقوق بیع بین‌المللی، ترجمه مهرباب داراب‌پور، جلد سوم، چاپ اول، تهران، انتشارات گنج دانش، ۱۳۷۴.

- جواهری، سیدعلی، «بررسی ایجاد مسئولیت مدنی از سرایت بیماری کرونا»، مجله معرفت، سال سوم، شماره ۴، ۱۴۰۰.

- جواهری محمدی، حسین، «امکان سنجی تطبیق قوه قاهره بر شرایط حاصل از شیوع کرونا با تأکید بر رویه قضایی»، مجله حقوقی، شماره ۱۱۴، ۱۴۰۰.

- خالدی، پری؛ افشاری، لیلا؛ مهری، کاوه، «بررسی تأثیر معاذیر عدم امکان و دشواری اجرای قرارداد در خصوص عقد اجاره با تأکید بر شیوع کرونا».

convention des datations unies du NO.11,2019.

- Carbonnier, Jean, Droit civil, First edition, paris, P.U.F. Press,2017.

- Chih-Cheng Lai et al, "Severe acute respiratory syndrome coronavirus 2 (SARS-Co V-2) and coronavirus disease-2019 (COVID-19): The epidemic and the challenges", International Journal of Antimicrobial Agents, No.25,2020.

- Fritz, Enderlin, International sales law, First edition,oxford,oceana publications,2016.

-Henry, Lesgaillons, "Frustration(force majeure) Imprevision- welgfall-Geschäftsgrund- lage", International Journal of Antimicrobial Agents, No.4,2017.

- Honold, john, uniform law international sales(under the 1980 under the 1980 United nations convention), First edition, London, kluwerlow and taxation publishers,2019.

- مهمان نوازان، روح الله، خسارت قابل جبران در حقوق ایران، چاپ اول، تهران، آثار اندیشه، ۱۳۸۸.

- نیکبخت، حمیدرضا، «آثار قوه قاهره و انتفای قرارداد»، مجله حقوقی، شماره بیست و یکم، ۱۳۹۶.

- ولی پور، علی؛ مرصوصی، احسان؛ اسماعیلی، محسن، «مسئولیت مدنی دولت در خسارات ناشی از بیماری کرونا در برابر شهروندان در حقوق ایران و فقه امامیه»، مجله حقوق بشر و شهروندی، سال دوم، شماره ۶، ۱۴۰۰.

لاتین

- Antonmattai, H, Droit civil, First edition, Paris, Sorbonne university press,2018.

- Barry, Nicholas, The Frances law of contract, First edition,oxford, Clarendon press,2018.

- Bernard, Audit, "La Vente Internationale de march and ises",

- Jourdain, Patrice, Liende coualite(cause etrangere), First edition, Paris, press Juirs classeur,2013.
- Jourdain, Patrice, RTD civil, First edition,paris, press Dalloz,2014.
- Lai CC, Shih TP, Ko WC, et al," Severe Acute Respiratory Syndrome Coronavirus 2 (SARS-Cov-2) And Corona Virus Disease-2019 (COVID-19) The Epidemic and The Challenges", Journal Int J Antimicrob Agents,2020.
- Mazeaud, H, Lecons de droit civil T.2 V.1 obligations, First edition, paris, press Montchrestien,2018.
- Saratier, Rene, Responsabilite civile, First edition, Paris, press L.G.D.J,2015.